

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto: Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta (Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2021:29)

Yleistä

Arviomuistiossa esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista (s. 87) pidän alla esitetyin perustein kannatettavimpina vaihtoehtoa 4 (pakkoavioliittoa koskeva erillissäännös) tai 2 (ihmiskauppasäännöksen täsmentäminen). Sen sijaan vaihtoehtoja 1 (nykysääntelyn katsominen riittäväksi) tai 3 (pakottamissäännöksen täydentäminen) pidän vähiten perusteltuina.

Avioliittoon pakottamista koskeva erillissäännös

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen (Istanbulin sopimuksen) 37 artikla asettaa sopimuksen osapuolivaltioille veloitteen säätää rangaistavaksi tahallinen pakottaminen avioliittoon sekä henkilön houkuttelu ulkomaille avioliittoon pakottamistarkoituksessa. Toisin kuin arviomuistion sivulla 58 todetaan, sopimus edellyttää myös avioliittoon pakottamisen yrityksen säätämistä rangaistavaksi (41 art.).

Selkeimmin ja yksiselitteisimmin pakkoavioliittoa koskevat kriminalisointivelvoitteet tulisivat täytetyksi, jos rikoslakiin otettaisiin erillinen avioliittoon pakottamisen ja tässä tarkoituksessa matkustamaan houkuttelemisen kriminalisoiva säännös (arviomuistion sääntelyvaihtoehto 4). Tämä on myös ratkaisu, johon on päädytty useissa Suomea oikeuskulttuuriltaan lähellä olevissa maissa. Jos erilliskriminalisointiin päädyttäisiin, se olisi nähdäkseni perusteltua toteuttaa omana pakottamissäännöksestä (RL 25:8) erillisenä rikossäännöksenään, jolloin pakkoavioliiton erityispiirteet voitaisiin ottaa täysimääräisesti huomioon säännöstä muotoiltaessa. Jos tällaiseen erillissäännökseen päädyttäisiin, sen olisi tärkeää kattaa myös hienovaraisemmat pakottamisen muodot. Istanbulin sopimuksen ja sen selitysmuistion termejä "force" ja "coercion" on arviomuistiossa tulkittu varsin ahtaasti.

Vaikka kasuistisuuden välttäminen on rikoslain säätämässä yksi huomionarvoinen näkökohta, ei tiettyjen kansainvälisellä tasolla tunnustettujen ilmiöiden erillissääntely ole Suomenkaan rikoslainsäädännössä niin poikkeuksellista kuin mitä arviomuistiossa annetaan ymmärtää. Kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi rikoslakiin on otettu useita erityissäännöksiä, joita käytännössä sovelletaan erittäin vähän, mutta jotka on katsottu tarpeelliseksi, jotta tietynlaiseen rikosilmiöön voidaan tarvittaessa puuttua tehokkaasti. Avioliittoon pakottamista koskevan säännöksen omaksumisellekaan ei nähdäkseni ole yleisistä kriminalisointiperiaatteista johdettavissa olevaa estettä. Avioliittoon pakottamisessa on myös kyse vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta, johon Suomenkin viranomaisilla on velvollisuus puuttua tehokkaasti. Silloin kun kyse on vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta, sääntelyn yhteiskunnallisen tarpeellisuuden arviointia ei tule tehdä tapausmääriä koskevien oletusten pohjalta.

Ihmiskauppasäännösten täsmentäminen

Tiettyjä etuja olisi kuitenkin myös arviomuistiossa esitetyllä sääntelyvaihtoehdolla, jonka mukaan erillissäännöksen omaksumisen sijaan rikoslain ihmiskauppaa koskevaa säännöstä (RL 25:3) täsmennettäisiin siten, että säännökseen lisättäisiin teon erikseen mainituksi tarkoitukseksi avioliittoon pakottaminen (arviomuistion sääntelyvaihtoehto 2). Tämän sääntelymallin etuna olisi se, että ihmiskauppasäännös kattaa laajasti erilaisia keinoja, joita voidaan käyttää myös avioliittoon pakottamisen tapauksissa. Ihmiskauppasääntely kattaa myös laajasti erilaisia tekoon eri tavoin osallistuvia toimijoita ja myös ihmiskauppatekojen eri vaiheita. Tämä on olennaista etenkin houkuttelutekoja arvioitaessa. Toisaalta myös pakkoavioliiton kohdalla olisi muiden ihmiskaupan muotojen kohdalla omaksuttua tulkintaa vastaavasti syytä lähteä siitä, että ihmiskauppasäännös kattaa paitsi säännöksessä tarkoitettuihin olosuhteisiin saattamisen, myös tilanteet, joissa henkilö ei pysty irtautumaan pakottaviksi muodostuneista olosuhteista. Keskeinen seikka on myös se, että ihmiskauppasäännöksen soveltaminen pakkoavioliittotapauksissa toisi pakkoavioliiton uhrin ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin.

Nykymuodossaan ihmiskauppasääntely ei riittävän selkeästi kata avioliittoon pakottamisen kaikkia muotoja, enkä siksi pidä pakkoavioliittojen tehokkaan vastustamisen kannalta tehokkaana tai

perusteltuna arviomuistion sääntelyvaihtoehtoa, jonka mukaan mihinkään toimenpiteisiin ei ryhdyttäisi, vaan katsottaisiin, että voimassa olevat rikoslain säännökset olisivat riittävän kattavat, eikä niitä olisi tarpeen muuttaa tai täsmentää (arviomuistion sääntelyvaihtoehto 1). Jos avioliittoon pakottamista päädytään jatkossakin arvioimaan ensisijaisesti ihmiskauppana, tulisi ihmiskaupan tarkoituksiksi lisätä henkilön saattaminen pakko- tai lapsiavioliiton kohteeksi. Samalla lainsäädäntöprosessin yhteydessä tulisi perusteellisesti arvioida sitä, kattavatko ihmiskauppasäännöksessä mainitut tekemuodot riittävässä määrin kaikki avioliittoon pakottamiselle tyypilliset tekotavat.

Syyteoikeus

Arviomuistion luvussa 10.3.2 on tuotu esiin eri suuntaisia näkemyksiä syyteoikeudesta lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Nykyisin varsin yleisesti hyväksytty lähtökohta kuitenkin on, että lähisuhdeväkivallaksi katsottavien tekojen tulisi olla yleisen syytteen alaisia. Tämä lähtökohta on omaksuttu niin Istanbulin sopimuksen 55 artiklassa kuin rikoslain 21 luvun 16 §:ssäkin. Sama lähtökohta tulisi omaksua pakkoavioliiton suhteen, myös siinä tapauksessa, että tekoa arvioitaisiin pakottamisena. Perusteltua tosin olisi, että rikoslain 25 luvun rikokset olisivat yleisemminkin yleisen syytteen alaisia silloin, kun on kyse lähisuhdeväkivallasta.

Minna Kimpimäki
Lapin yliopisto